

BANK SEKTORUNUN DAYANIQLILIĞININ MAHİYYƏTİ VƏ ONA TƏSİR GÖSTƏRƏN FAKTORLAR

DOI: 10.71447/2413-7235-2026-1-96

Zamiq N. Aslanov

*Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin
İqtisadi Elmi Tədqiqat İnstitutunun*

*Pul siyasəti, banklar, sığorta, qiymətli kağızlar
şöbəsinin aparıcı elmi işçisi*

hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

E-mail: zamiq.aslanov@gmail.com

ORCID: 0009-0007-2435-6764

Xülasə

Bu məqalədə bank sektorunun dayanıqlılığının mahiyyəti və ona təsir göstərən faktorlar tədqiq edilmişdir. Bank sektoru ölkə iqtisadiyyatının əsas dayaqlarından və ən mühüm həlqələrindən biridir. Müəllifə görə onun dayanıqlılığı makroiqtisadi sabitlik, maliyyə bazarlarının etibarlılığı və ümumilikdə investisiya mühiti üçün həyati əhəmiyyət daşıyır. Məqalədə bank sektorunun dayanıqlılığının qorunması üçün həm daxili, həm də xarici risk amillərinə qarşı effektiv yanaşmaların tətbiqinin vacibliyi vurğulanır. Məqalədə bank sektorunun dayanıqlılığına təsir göstərən həm daxili, həm də xarici faktorlar təhlil edilir, eləcə də bank sektorunda dayanıqlılığın təmin olunması üçün bankların həyata keçirməli olduğu tədbirlər göstərilir. Belə bir mövqe ifadə olunur ki, bank sektorunda dayanıqlılığın təmin olunması üçün banklar rəqəmsallaşma tendensiyalarına uyğun biznes modelləri formalaşdırmalı, idarəetmə və risk-menecment mexanizmlərini təkmilləşdirməli, kapital dayanıqlılığını gücləndirməli, kredit portfellərini diversifikasiya etməli, müştəri etimadını artırmalı və innovativ bank məhsullarının tətbiqini sürətləndirməlidirlər. Qüvvədə olan qanunvericilikdə bankların etibarlı fəaliyyət göstərə bilmələri üçün müəyyən edilmiş tələblər vurğulanır. Həmçinin məqalədə bankların maliyyə dayanıqlılığını qiymətləndirmək üçün istifadə edilən metodologiya və göstəricilərə (bank kapitalı, bank aktivləri, bank gəlirləri, likvidlik, rentabellik, bank öhdəlikləri, bank idarəetməsi (menecment) və s.) dair məsələlər təhlil edilir. Bankların ictimai təşkilat olduğu və bank fəaliyyətinin ictimai xarakter daşdığı əsas götürülərək, bank sisteminin dayanıqlılığı həm də bankların fəaliyyətinin ictimai tələbatlara uyğunluq meyarı ilə əlaqələndirilir. Yekunda məqalə çərçivəsində qeyd edilən bütün fikirlər və aparılan araşdırma və təhlillər ümumiləşdirilərək müəyyən mülahizələr irəli sürülür.

Açar sözlər: *bank, bank sektoru, dayanıqlılıq, maliyyə dayanıqlılığı, daxili faktorlar, xarici faktorlar, bank aktivləri, likvidlik*

THE ESSENCE OF THE SUSTAINABILITY OF THE BANKING SECTOR AND THE FACTORS INFLUENCING IT

Zamig N. Aslanov

*Leading research fellow of the department of
Monetary policy, banks, insurance, securities of Economic Scientific
Research Institute of the Ministry of Economy
of the Republic of Azerbaijan*

Ph.D in Law, associate professor

E-mail: zamig.aslanov@gmail.com

ORCID: 0009-0007-2435-6764

Summary

In this article, the essence of the sustainability of the banking sector and the factors influencing it have been researched. The banking sector is one of the main pillars and most important components of a country's economy. According to the author, its sustainability is of vital importance for macroeconomic stability, the reliability of financial markets, and the overall investment climate. In the article, is emphasized the importance of implementing effective approaches against both internal and external risk factors in order to maintain the sustainability of the banking sector. In the article, both internal and external factors affecting the sustainability of the banking sector are analyzed, and the measures that banks should implement to ensure sustainability in the banking sector are also identified. It is argued that, in order to ensure sustainability in the banking sector, banks should formulate business models aligned with digitalization trends, improve governance and risk management mechanisms, strengthen capital resilience, diversify their credit portfolios, enhance customer trust, and accelerate the implementation of innovative banking products. The requirements, which are established in the current legislation in order to ensure that banks can operate reliably, are emphasized. The article also analyzes issues related to the methodology and indicators used to assess the financial stability of banks (bank capital, bank assets, bank income, liquidity, profitability, bank liabilities, bank management, etc.). Based on the fact that banks are public institutions and that banking activities have a public character, the sustainability of the banking system is also linked to the criterion of how well banks' activities meet public needs. In conclusion, all the ideas presented and the research and analyses conducted within the article are summarized, and certain considerations are put forward.

Keywords: *bank, banking sector, stability, financial stability, internal factors, external factors, bank assets, liquidity*

СУЩНОСТЬ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА И ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА НЕЁ

Замиг Н. Асланов

*Ведущий научный сотрудник отдела
Монетарной политики, банков, страхования, ценных бумаг
Экономический Научный*

*Исследовательский Института Министрства
экономики Азербайджанской Республики*

доктор философии по праву, доцент

E-mail: zamig.aslanov@gmail.com

ORCID: 0009-0007-2435-6764

Резюме

В данной статье исследована сущность устойчивости банковского сектора и факторы, влияющие на неё. Банковский сектор является одной из главных опор и важнейших элементов экономики страны. По мнению автора, его устойчивость имеет жизненно важное значение для макроэкономической стабильности, надёжности финансовых рынков и общей инвестиционной среды. В статье подчеркивается важность внедрения эффективных подходов к противодействию как внутренним, так и внешним факторам риска с целью обеспечения устойчивости банковского сектора. В статье анализируются как внутренние, так и внешние факторы, влияющие на устойчивость банковского сектора, а также определяются меры, которые банки должны реализовать для обеспечения устойчивости банковского сектора. Высказывается позиция, что для обеспечения устойчивости банковского сектора банки должны формировать бизнес-модели в соответствии с тенденциями цифровизации, совершенствовать механизмы управления и риск-менеджмента, укреплять капитальную устойчивость, диверсифицировать кредитные портфели, повышать доверие клиентов и ускорять внедрение инновационных банковских продуктов. Подчеркиваются требования, которые установлены в действующем законодательстве с целью обеспечения надёжной работы банков. В статье также анализируются вопросы, связанные с методологией и показателями, используемыми для оценки финансовой устойчивости банков (капитал банка, активы банка, доходы банка, ликвидность, рентабельность, обязательства банка, управление банком и др.). Исходя из того, что банки являются общественными институтами, а банковская деятельность носит общественный характер, устойчивость банковской системы также связывается с критерием соответствия деятельности банков общественным потребностям. В заключение, все представленные идеи, проведённые исследования и анализы, изложенные в статье, обобщаются, и выдвигаются определённые соображения.

Ключевые слова: банк, банковский сектор, устойчивость, финансовая устойчивость, внутренние факторы, внешние факторы, банковские активы, ликвидность

GİRİŞ

Bank sektoru ölkə iqtisadiyyatının əsas dayaqlarından və ən mühüm həlqələrindən biridir və onun dayanıqlılığı makroiqtisadi sabitlik, maliyyə bazarlarının etibarlılığı və ümumilikdə investisiya mühiti üçün həyati əhəmiyyət daşıyır.

Hər bir ölkədə bank sektorunun dayanıqlılığının təmin olunması bütövlükdə ölkə üzrə maliyyə sabitliyinin ən mühüm və həlledici şərtlərindən biri kimi çıxış edir.

Bank sisteminin dayanıqlılığının möhkəmləndirilməsi iqtisadi proseslərin sabitliyinin təmin edilməsi üçün yerinə yetirilməsi zəruri olan ən prioritet vəzifələrdən biridir.

Dövlətin fəaliyyətinin böyük bir hissəsini iqtisadi fəaliyyət təşkil etdiyindən və iqtisadi proseslərin, demək olar ki, hamısında maliyyə institutları iştirak etdiyindən bank sisteminin dayanıqlılığı dövlətin və onun orqan və qurumlarının uğurlu və səmərəli fəaliyyətinin ən mühüm şərtlərindən biri kimi nəzərdən keçirilməlidir.

2007-2008-ci illərdə baş verən dünya maliyyə böhranı bir daha əyani şəkildə göstərdi ki, bankların müflisləşməsi real iqtisadiyyatın inkişafına son dərəcə mənfi təsir göstərir.

Müştərilər, tərəfdaşlar və investorların banklara etimadının formalaşmasında həlledici amil onların maliyyə dayanıqlılığı, habelə sabit və davamlı inkişafıdır. Banklar ictimai təşkilat olduğu və bank fəaliyyəti ictimai xarakter daşdığı üçün bank sisteminin dayanıqlılığı həm də bankların fəaliyyətinin ictimai tələbatlara uyğunluq səviyyəsi meyarı ilə ölçülür. Aydın məsələdir ki, bu tələbatları nəzərə almayan bank cəmiyyətdə etimad itkisi ilə üzləşəcək. Bu isə zəncirvari olaraq müştəri itkisi, gəlirlərin azalması və s. bu kimi problemləri özü ilə gətirəcək.

Bank sektorunun dayanıqlılığının qorunması üçün həm daxili, həm də xarici risk amillərinə qarşı effektiv yanaşmaların tətbiqi vacibdir. Nəzarət və tənzimləyi funksiyaları yerinə yetirən Mərkəzi Bank ilə yanaşı, bankların özü də bu prosesdə fəal rol oynamalı, hər bir kommertiya bankı öz daxilində risklərin idarə olunmasını gücləndirməli, korporativ idarəetmə standartlarını təkmilləşdirməli, hesabatlılıq, şəffaflıq prinsiplərinə əməl etməli və kapital dayanıqlılığının artırılmasını prioritet hədəf kimi müəyyən etməlidir.

Hesab edirik ki, bank sektorunun dayanıqlılığının təminat səviyyəsinin daha da yüksəldilməsi baxımından onun mahiyyəti və göstəriciləri ilə bağlı bütün məsələlərin kompleks və sistemli təhlilinin aparılması və bu sahədə konseptual xarakterli təklif və tövsiyələrin işlənilib hazırlanması olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

1. Bank sektorunun dayanıqlılığının mahiyyəti

Bank sektoru və ya bank sistemi hər bir ölkənin iqtisadiyyatının ən mühüm həlqələrindən birini təşkil edir. İqtisadiyyatın və bütövlükdə cəmiyyətin inkişafı bank sisteminin mövcud vəziyyətindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır.

Y.A.Korotkovaya görə bank sistemi ölkənin iqtisadi sisteminə daxil olan kredit təşkilatlarının (qarşılıqlı əlaqə və təsirdə olan) vahid və tam məcmusudur. Onların hər biri öz xüsusi funksiyalarını yerinə yetirir və bank əməliyyatlarını həyata keçirir ki, nəticədə cəmiyyətin bank məhsullarına olan tələbatı tam həcmdə təmin olunur. Müəllif hesab edir ki, “bank sistemi” anlayışını iki mənada nəzərdən keçirmək olar: dar və geniş mənalarda. Müəllifin fikrincə, dar mənada bank sistemi dedikdə, normativ aktlarla tənzimlənən kredit, hesablaşma və digər əməliyyatları həyata keçirən bankların məcmusu başa düşülür. Geniş mənada bank sistemində isə banklar, bank olmayan kredit təşkilatları, habelə yardımçı təşkilatlar daxildir (Korotkova, 2005). Təbii ki, dayanıqlılıq aspektində təhlil edilərkən bank sistemi geniş mənada nəzərdən keçirilməli, sistemin bütün elementləri və onlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyində hazırda “bank sistemi”nin leqal tərifı yoxdur. Lakin 2023-cü ilə qədər “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunda belə leqal

tərif mövcud idi. Belə ki, həmin qanunun 2.1-ci maddəsində göstərilirdi ki, “Azərbaycan Respublikasının bank sistemi maliyyə bazarlarına nəzarət orqanından, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankından (bundan sonra mətdə - Mərkəzi Bank) və kredit təşkilatlarından ibarətdir”. Lakin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 6 iyul 2023-cü il tarixli 935-VIQD nömrəli Qanunu (Azərbaycan Respublikası, 2023) ilə göstərilən 2.1-ci maddə qanunun mətnindən çıxarılmışdır.

Bütövlükdə isə doktrinal yanaşmalara əsaslanaraq göstərmək olar ki, bank sistemi banklardan, bank olmayan kredit təşkilatlarından və bank infrastrukturundan ibarətdir.

Müasir şəraitdə bank sektoru bütün ölkə iqtisadiyyatının inkişafına əhəmiyyətli və həlledici təsir göstərir. Bank sektoru böyük məbləğlərdə pul vəsaitlərini cəlb edir, onların toplanmasını, hərəkətini, müxtəlif iqtisadi agentlərin maraqları nəzərə alınmaqla yenidən bölüşdürülməsini təmin edir. Bank sektorunun öz funksiyalarını lazımi şəkildə yerinə yetirməməsi, maliyyə əməliyyatlarının həyata keçirilməsi qaydasında baş verən qüsurlar və çatışmazlıqlar təsərrüfat subyektləri arasında iqtisadi əlaqələri pozur və ölkə iqtisadiyyatının təhlükəsizliyi üçün əsas təhdidlərdən birinə çevrilir (Гриванов, Завальный, 2015). Bank sektorunun dayanıqlı olmaması, xüsusən də, iqtisadi vəziyyətin kəskinləşdiyi dövrlərdə daha bariz şəkildə özünü göstərməyə başlayır.

Dayanıqlılıq anlayışı müxtəlif xüsusiyyətləri özündə əks etdirən çoxcəhətli bir anlayışdır. Faktorların təsirindən asılı olaraq dayanıqlılığın üç növü fərqləndirilir:

- daxili dayanıqlılıq;
- ümumi dayanıqlılıq;
- maliyyə dayanıqlılığı (Шеремет, 2008).

Dayanıqlılıq obyektin sabit mövqedə qalmasını, onun həmişə tarazlığa və ya ilkin vəziyyətə qayıtmaq qabiliyyətini ifadə edir.

Geniş mənada dayanıqlılıq anlayışı sistemin öz sabitliyini qoruyaraq normal, progressiv fəaliyyət göstərmək və bir sıra labüd təsirləri dəf etmək qabiliyyətini ifadə etmək üçün istifadə edilir.

Nəzəriyyədə birinci növ dayanıqlılıq (tarazlıqdan çıxdıqdan sonra sistemin yenidən başlanğıc vəziyyətinə qayıtması) və ikinci növ dayanıqlılıq (tarazlıqdan çıxdıqdan sonra sistemin yeni bir tarazlıq vəziyyətinə keçməsi) (Шимова, 2010) fərqləndirilir. Birinci növ dayanıqlılıq statik, ikinci növ dayanıqlılıq isə dinamik tarazlığa uyğun gəlir.

İ.V.Demyanenko hesab edir ki, dayanıqlılığa tərif verilərək tarazlı vəziyyət faktorlarından və inkişaf kateqoriyalarından istifadə olunması vacibdir. Müəllif bu mövqeyini inkişaf etdirərək dayanıqlılıq anlayışını “yalnız onun tarazlı vəziyyətini şərtləndirən faktorları generasiya etmək üçün deyil, həm də gələcək inkişafını təmin etmək üçün sistemin xarici mühit amillərinin dəyişməsinə reaksiyası” (Демьяненко, 2001) kimi şərh edir.

Müasir şəraitdə inkişafın dayanıqlılığı bəşəriyyətin inkişafı modeli kimi müəyyən edilir. Bu isə sosial-iqtisadi problemlərin həlli və ətraf mühitin qorunması arasında optimal balansla əməl edilməsi zərurətini ön plana çıxarır.

Dövlətlərin dayanıqlı inkişafa nail olmaq öhdəliyi BMT-nin 1992-ci ilin iyun ayında Rio-de-Janeyroda keçirilmiş ətraf mühit və inkişafa dair konfransında qəbul edilən Bəyannamədə öz təsbitini tapmışdır. 1992-ci ilin dekabr ayında BMT-nin dayanıqlı inkişaf üzrə xüsusi komissiyası yaradılmış, 1995-ci ildə isə dayanıqlı inkişaf göstəriciləri üzrə fəaliyyət proqramı qəbul edilmişdir.

İqtisadi ədəbiyyatda dayanıqlılıq anlayışının məzmunu və mahiyyəti ilə bağlı vahid fikir formalaşmayıb və bu sahədə çoxsaylı fərqli yanaşmalar mövcuddur. Bu ədəbiyyatda “dayanıqlılıq” kateqoriyası daha çox kapital dayanıqlılığı, ticarət dayanıqlılığı, funksional dayanıqlılıq, təşkilati-struktur dayanıqlılıq və maliyyə dayanıqlılığı kimi aspektlərdə nəzərdən keçirilir. Sonuncu dünya iqtisadiyyatının qloballaşdığı və iqtisadi qeyri-sabitliyin artdığı bir şəraitdə xüsusilə mühüm əhəmiyyət kəsb edir (Стоянова, 1998).

Müəlliflərdən O.S.Maxmadov “dayanıqlılıq” və “sabitlik” anlayışlarının fərqli cəhətlərinə diqqət çəkərək göstərir ki, sabitlik real olaraq statikliyə meylli olduğu halda, dayanıqlılıq anlayışı daha çox

hərəkəti, inkişafı nəzərdə tutur. Dayanıqlılıq fəaliyyət prosesində tərəqqiyə doğru dəyişməni ifadə edir. Bu kontekstdə dayanıqlılıq daha geniş anlayışdır. Sabitliyə münasibətdə, o, səbəb və nəticə əlaqəsi kontekstində şərh edilə bilər. Burada dayanıqlılıq nəticədir, sabitlik isə onu təmin edən səbəbdır. Dayanıqlılığa sabitlik əsasında nail olunur. Bu anlayışlar arasında prinsipial fərq ondan ibarətdir ki, dayanıqlılıq prosesin pozitiv inkişafı kontekstində nəzərdən keçirilir, sabitlik isə mövcud vəziyyətin saxlanılmasını nəzərdə tutur (Махмадов, 2017).

Dayanıqlılıq hərəkətliliyin təzahürüdür. Praktiki baxımdan bu aspekt onu ifadə edir ki, bankın fəaliyyət prosesində daha mürəkkəb vəzifələr meydana çıxa bilər və bu, yalnız nail olunmuş səviyyənin qorunub saxlanılmasını (sabitlik) deyil, həm də inkişaf və fəaliyyətin genişləndirilməsi üçün tədbirlərin görülməsini (dayanıqlılıq) tələb edə bilər. Dayanıqlılıq və sabitlik eyni bir prosesin müxtəlif tərəflərini əks etdirir və bu mənada bizim obyekt haqqında biliklərimizi genişləndirir. Onlar bir-birini tamamlayır və bütövlükdə həm bank sisteminin, həm də onun ayrı-ayrı pul-kredit təsisatlarının fəaliyyətində nailiyyət və çatışmazlıqları daha dolğun ifadə edir (Махмадов, 2017).

Postsovet məkanında qanunvericilikdə, hesabatlarda, elmi materiallarda və ekspert rəylərində bankın dayanıqlılığı anlayışı siyasi və iqtisadi sistemlərdə baş verən islahatlardan sonra meydana çıxmışdır. Sovet İttifaqının totalitar iqtisadiyyatı üçün xalq təsərrüfatının, o cümlədən maliyyə-kredit sektorunun birbaşa direktiv idarə edilməsi xarakterik idi. SSRİ Dövlət Bankı təsərrüfat subyektlərinə hesablaşma-kredit və kassa xidmətlərinin göstərilməsi, büdcə hesablarının aparılması və emissiya fəaliyyəti ilə məşğul olurdu. Kommunist partiyası tərəfindən seçilmiş inkişaf yolunun düzgünlüyü şübhə doğurmurdu, maliyyə dayanıqlılığı üçün təhdidlərin olmasına yol verilmirdi (Лукашевич, 2013).

Dayanıqlılıq müəyyən faktorların təsiri altında olan dinamik göstəricini özündə əks etdirir. Bank tədrici inkişaf və daimi təkrar istehsal qabiliyyətinə malik dinamik sosial-iqtisadi sistemdir. Bank öz kommersiya fəaliyyəti zamanı aşağıdakı əsas göstəricilərin müsbət dinamikasını təmin etməyə çalışır – mənfəət, likvidlik, kapital adekvatlığı, risklərin minimuma endirilməsi, xidmət spektrinin genişləndirilməsi və müştərilərə xidmət səviyyəsinin yaxşılaşdırılması. Bankı bu aspektdə xarakterizə edərkən “sabit inkişaf” terminindən istifadə edilməsi daha məqsəduyğun olsa da, onun daimiliyi, dəyişməzliyi nəzərdə tutan və dinamik hərəkət tendensiyasına malik olmayan “sabitlik” anlayışından prinsipial fərqi də bilmək lazımdır (Жукова, 2016; Шуббар, Гиринский, 2019).

Y.A.Korotkovaya görə bank sisteminin dayanıqlılığı həm onun hərəkət forması, həm də vəziyyəti kimi, eləcə də iqtisadi tənəzzül və maliyyə böhranı kimi böhranlı hallardan sonra bu vəziyyəti bərpa etmə qabiliyyəti kimi nəzərdən keçirilə bilər. Bank sisteminin dayanıqlılığı hərəkət forması kimi onun dinamik xarakteristikasını özündə əks etdirir. Həmçinin, bu, elə bir inkişafdır ki, bu zaman yalnız onun iqtisadiyyatda funksiyaları və təyinatı adekvat və effektiv icra olunmur, həm də onun bütün elementlərinin təkmilləşməsi prosesi baş verir, yəni, birdəfəlik pozitiv dəyişikliklər, müvəqqəti fəaliyyət uğurları, müvəqqəti sabitlik halı, ayrı-ayrı bankların uğur qazanması halı deyil, bütövlükdə bank sisteminin bütün elementlərinin inkişafı müşahidə olunur. Bank sisteminin dayanıqlılığı vəziyyət kimi keyfiyyət xarakteristikasını ifadə edir. Bu, elə bir vəziyyətdir ki, bu zaman bank sisteminin iqtisadiyyat üçün məhiyyəti və təyinatı realizə olunur, onun funksiyaları adekvat və səmərəli şəkildə yerinə yetirilir, habelə böhranlı məqamların təsiri ilə baş vermiş təhlükəsizlik parametrlərindən kənaraçıxma hallarından sonra bu vəziyyəti bərpa etmək qabiliyyəti təmin olunur. Həmçinin bank sisteminin dayanıqlılığı iki aspektdə nəzərdən keçirilə bilər: makroiqtisadi və mikroiqtisadi aspektlərdə. Makroiqtisadi aspektdə dayanıqlılıq bütövlükdə bank sisteminin vəziyyətini, mikroiqtisadi aspektdə isə ayrıca götürülmüş bir bankın sistem elementlərinin vəziyyətini xarakterizə edir (Короткова, 2005).

A.M.Gerasimoviçə görə bank sisteminin dayanıqlılığı aşağıdakı həlledici prinsiplərə əsaslanır (Герасимович, 2014):

- daxili və xarici faktorların əngəlləyici təsirindən asılı olmayaraq, ölkə iqtisadiyyatında öz funksiyalarını və rolunu səmərəli yerinə yetirməsi;

- mərkəzi bank və dünya təcrübəsinin müəyyən etdiyi parametr və normativlərə mütləq surətdə əməl etməklə, iştirakçılar və müştərilər qarşısında öz öhdəliklərini vaxtında və tam həcmdə icra etməsi;
- müştərilərə layiqli xidmət göstərilməsi;
- bank fəaliyyətinin həyata keçirilməsi prosesində maliyyə münasibətlərinin bütün iştirakçılarının maraqlarının reallaşması;
- mümkün risklər nəzərə alınmaqla bazar tendensiyalarına uyğun inkişaf etmək;
- işgüzar əməkdaşlıq çərçivəsində öz potensialını reallaşdırmaq və müəyyən rəqabət üstünlükləri əldə etmək qabiliyyəti.

O.İ.Lavruşin və Q.Q.Fetisov kimi müəlliflərin fikrincə, bank sisteminin dayanıqlılığı elə bir kompleks pozitiv vəziyyətdir ki, hansı ki, bütövlükdə onun özünün və ayrı-ayrı elementlərinin fəaliyyətinə dair keyfiyyət parametrlərinin iqtisadi maraqlara uyğun olaraq inkişaf etməsi ilə xarakterizə olunur. Dayanıqlılıq sabitliyə - daxili və xarici təsirləri dəf etmə qabiliyyətinə əsaslanır. Proses yalnız sabit olarsa, dayanıqlı ola bilər (Лаврушин, Фетисов, 2005). O.İ.Lavruşin hesab edir ki, bank sisteminin dayanıqlılığı – sistemin ictimai struktur kimi inkişafını ifadə edir və bu inkişaf həmin sistemin fəaliyyətinin cəmiyyətin tələblərinə uyğun olaraq həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətə genişlənməsi ilə müşayiət olunur (Лаврушин, 2013).

A.İ.Muratinin mövqeyinə görə, bankın dayanıqlılığı onun öz məqsədlərinə və ictimai tələblərə uyğun olaraq inkişaf etmək, daxili və xarici mühit amillərinin dəyişdiyi, o cümlədən mənfi təsir göstərdiyi şəraitdə belə təşkilati tamlığını, funksionallığını və öz öhdəliklərini icra etmək imkanlarını saxlamaq qabiliyyətidir. Bu tərif onu ifadə edir ki, dayanıqlı bank öz öhdəliklərini hətta daxili və xarici mühitin mənfi yöndə dəyişdiyi bir şəraitdə də yerinə, öz maliyyə maraqlarını qorumaqla yanaşı, korporativ sosial və ekoloji məsuliyyətini də reallaşdırmaqla bilər (Муратн, 2012). Təbii ki, dəyişən daxili və xarici mühit amillərinə sürətlə adaptasiya edən bilən bank daha sabit və tarazlı fəaliyyət göstərəcək.

Dayanıqlılıq anlayışı daha çox konkret sistemin tarazlığı, sabitliyi və etibarlılığı kontekstində nəzərdən keçirilir. Bankın dayanıqlılığı aktiv və passivlərin elə bir kəmiyyət və keyfiyyət vəziyyətidir ki, bu, bankın tarazlı inkişafını, onun fəaliyyətinin etibarlılığını və sabitliyini təmin edir, həmçinin müştəri etimadının və məmnunluğunun yüksəlməsinə şərait yaradır. Etibarlılıq sistemin müəyyən istismar şərtləri çərçivəsində verilmiş zaman aralığında özünün ən mühüm xüsusiyyətlərini saxlamaq qabiliyyətini ifadə edir.

Ucuz, yüksək riskli bank kreditləri ilə dəstəklənən mənzil bazarı 2007-2008-ci il böhranının episentri idi. Əvvəlcə ABŞ-da, daha sonra isə dünyanın digər ölkələrində (Böyük Britaniya, İspaniya, İrlandiya) mənzil bazarındakı süni artımın hədsiz səviyyəyə çatması dünyanın ən iri bankları üçün problemlərə səbəb oldu. Dünyanın müxtəlif ölkələrində hökumət bank təşkilatlarına dəstək üçün onların kapitalına təsir göstərdi, bəzi banklar isə milliləşdirildi. Bir sıra ölkələrdə banklar öz problemli aktivlərini özgəninkiləşdirdilər. Görülən tədbirlər nəticə etibarilə böyük ölkələrin maliyyə sistemlərinin və iqtisadiyyatlarının çökməsinin qarşısını almağa imkan versə də, bank sektoruna birbaşa maliyyə dəstəyi xərclərinin həcmi əhəmiyyətli dərəcədə çox oldu. Qeyd etmək lazımdır ki, böhranın təsiri müxtəlif ilkin tsiklik şərtlərə və struktur zəifliklərinə görə ölkədən ölkəyə fərqlənirdi. Məsələn, Avrozona, Böyük Britaniya və ABŞ-da banklar böhranın pik dövründə böyük itkilərə məruz qaldıqları halda, Avstraliya, Kanada və İsveçdəki bank təşkilatlarının dövlət dəstəyinə ehtiyacı yaranmadı. İnkişaf etməkdə olan bazar bankları, daxilə yönəlik olmaları, bazar maliyyələşməsindən nisbətən az istifadə etmələri və daha yüksək normativ baryerlərin tətbiqi səbəbilə, şoklardan daha çox mühafizə olundular (Committee on the Global Financial System, 2019).

Qlobal maliyyə böhranı bank sektorunun bütün fəaliyyətinin dəyişməsinə gətirib çıxardı. Bu isə sistem risklərinə nəzarət üçün yeni mexanizmlərin yaradılmasını şərtləndirdi. Yeniliklərin həyata keçirilməsi üçün 2008-2009-cu illərdə bank nəzarəti üzrə Bazel komitəsi tərəfindən bank tənzimləməsinin islahatı paketi qəbul edildi. “Bazel III” kimi adlandırılan bu islahat paketi böhranaqədərki normativ hüquqi bazanın çatışmazlıqlarını aradan qaldıraraq, real iqtisadiyyatı dəstəkləyən dayanıqlı bank sistemi üçün normativ bazanı təmin edir. Bazel III kapitalın əsas

strukturunu dəyişdirərək, kapital əmsalına dair üç müstəqil minimum müəyyən etdi və onları stres dövrlərində istifadə oluna bilən buferlərlə tamamladı. Bu dəyişiklik nəticəsində bank kapitalı artıq üç səviyyədən ibarət olmağa başladı (Basel Committee on Banking Supervision, 2017; Ferreira et al., 2019). Bank sektorunun iqtisadiyyatda baş verən böhran hallarından asılılığının azaldılmasına yönəlmiş tədbirlər həyata keçirildi.

2. Bank sektorunun dayanıqlılığına təsir göstərən faktorlar

Öz strukturuna görə bank sisteminin dayanıqlılığı aşağıdakı elementləri özündə əks etdirir: maliyyə dayanıqlılığı, təşkilati dayanıqlılıq, kadr dayanıqlılığı, əməliyyat dayanıqlılığı və işgüzar dayanıqlılıq. Bu tədqiqatın predmeti çərçivəsində maliyyə dayanıqlılığı məsələsi xüsusi aktualıq kəsb edir.

Daimi olaraq dəyişən bazar şərtlərinə adaptasiya etmək və öz maliyyə vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün hər bir təşkilat onun maliyyə dayanıqlılığına təsir göstərən faktorların vaxtında və obyektiv təhlilini aparmalıdır (Бетанова, 2020).

Z.A.Timofeyevanın mövqeyinə görə, kommersiya bankının mövcudluğunun və həyat qabiliyyətinin ilkin əsası kimi maliyyə dayanıqlılığı, onun fəaliyyətinin keyfiyyət xarakteristikası çıxış edir. Bu xarakteristika isə zəruri, ictimai əhəmiyyətli funksiyaları dəqiq şəkildə yerinə yetirmək, mənfi halların qarşısını almaq məqsədilə yetərli ehtiyatlar yaratmaq üçün maliyyə kütlələrinin səmərəli surətdə formalaşdırılması və istifadə edilməsi qabiliyyətinə əsaslanır (Тимофеева, 2002).

L.Q.Batrakovanın fikrincə, kommersiya bankının maliyyə dayanıqlılığı onun mövcudluğunun və fəal kredit-hesablaşma fəaliyyətinin həlledici şərtlərindən biridir. Onun qiymətləndirilməsi zamanı “bankın davamlılığına, balansının likvidliyinə, onun üçün müəyyən edilmiş iqtisadi normativlərə əməl etməsinə, habelə fəaliyyətinin effektivliyinə” (Батракова, 2007) real qiymət vermək lazımdır. Maliyyə dayanıqlılığı daha çox maliyyələşmə mənbələrinin strukturu ilə aktivlərin strukturu arasında uyğunluq kimi xarakterizə edilir.

Maliyyə dayanıqlılığının əsas əlamətləri kimi aşağıdakılar göstərilir (Артемченко, Беллендир, 2009):

- maliyyə resurslarının vəziyyəti;
- ödəmə qabiliyyəti;
- öz vəsaitləri ilə təminat;
- maliyyə sabitliyi.

T.V.Betanova maliyyə dayanıqlılığına aşağıdakı kimi tərif verir: “Maliyyə dayanıqlılığı – təşkilatın maliyyə resurslarının elə vəziyyətidir ki, bu zaman müəssisə öz resurslarının mövcudluğu hesabına kontragentlərlə vaxtında hesablaşmalar apara bilir və bu, ona inkişaf etmək, bazar dəyərini yüksəltmək və maliyyə sabitliyini təmin etmək imkanı verir” (Бетанова, 2020).

Y.A.Tarxanova maliyyə dayanıqlılığını “maliyyə-kredit təşkilatının mövcud iqtisadi mühitdə tarazlı vəziyyətə nail olmaq və bu vəziyyəti dəyişən xarici və daxili faktorların təsiri şəraitində kifayət qədər uzun bir dövr ərzində qoruyub saxlamaq qabiliyyəti” (Тарханова, 2003) kimi müəyyən edir.

K.J.Sadvokasova və Q.S.Kodaşeva kimi müəlliflərə görə bankın maliyyə dayanıqlılığının səviyyəsi aşağıdakı göstəricilərə əsasən müəyyən edilir: öz kapitalının yetərliyi, likvidlik və minimal risk normativlərinə əməl olunması (Садвокасова, Кодашева, 2019).

Bütövlükdə bank sisteminin dayanıqlılığı da bir sıra amillərlə müəyyən olunur. Y.A.Korotkova onları iki qrupa bölür (Короткова, 2005):

1. xarici amillər - sosial-siyasi, ümumi iqtisadi, institusional, maliyyə və infrastruktur amilləri;
2. sistem daxili amillər - kredit təşkilatlarının siyasəti, kapital, likvidlik, aktiv və passiv əməliyyatların strukturu, kadrların ixtisas səviyyəsi, risklər, menecment.

V.V.Sofronova isə bank sektorunun dayanıqlılığına təsir göstərən faktorları aşağıdakı kimi sistemləşdirir.

a) xarici faktorlar:

- global iqtisadi vəziyyət;

- bankın fəaliyyət göstərdiyi ölkənin iqtisadi inkişafı;
- siyasi risklər;
- qanunvericilik bazasının vəziyyəti;
- mərkəzi bank tərəfindən həyata keçirilən pul-kredit siyasətinin xarakteri;
- bank sektoruna kənardan təsir göstərən digər faktorlar.

b) daxili faktorlar:

- kapitalın adekvatlıq səviyyəsi;
- bankın risklərlə bağlı strategiyası (kredit, faiz, likvidliyin itirilməsi riski və s.);
- aktiv və passivlərin strukturu;
- şəxsi heyətin keyfiyyəti;
- risk-menecementin təşkili (Софронова, 2016).

Y.F.Jukov hər hansı bölgü aparmadan bank sisteminin dayanıqlılığına təsir göstərən faktorlara aşağıdakıları aid edir (Жуков, 2015):

- bank nəzarətinin keyfiyyəti;
- real sektor müəssisələrinin kreditdəmə qabiliyyəti;
- bank aktivlərinin likvidliyi;
- banklar tərəfindən həyata keçirilən riskli kredit siyasəti;
- sənaye sahələrinin vəziyyəti;
- milli valyutanın və iqtisadi siyasətin sabitliyi və s.

Qüvvədə olan qanunvericilik bankların etibarlı fəaliyyət göstərə bilmələri üçün müəyyən tələblər irəli sürür. Bunun üçün onlar, ilk növbədə, normativ-hüquqi göstərişlərə dəqiq surətdə əməl etməlidirlər. Həmçinin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının 16 yanvar 2004-cü il tarixli 590-IIQ nömrəli Qanununun (Azərbaycan Respublikası, 2004) 31.2-ci maddəsinə uyğun olaraq banklar məcmu kapitalını və likvid ehtiyatlarını daimi olaraq müəyyən olunmuş səviyyədə saxlamalı, öz öhdəliklərini yerinə yetirmək və zərərə yol verməmək üçün aktivlərin qiymətdən düşməsinə qarşı zəruri tədbirlər görməli, mühasibat uçotu sənədlərini və digər zəruri sənədləri qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada tərtib etməli, bankın fəaliyyətinə nəzarət mexanizmlərini formalaşdırmalı və tətbiq etməli, zərərin əmələ gəlməsi riskini maksimal şəkildə azaltmaq məqsədi ilə aktivlərin diversifikasiyasını (bölüşdürülməsini) təmin etməlidirlər.

O.S.Xlusovaya görə bankın etibarlılığının qiymətləndirilməsi prosedurası, bir qayda olaraq, qarşılıqlı əlaqədə olan hərəkətlər ardıcılığını özündə ehtiva edir (Хлысова, 2015):

1. bankın etibarlılığının maliyyə əsaslarının ümumi qiymətləndirilməsi;
2. bankın müştərilər qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirmə keyfiyyətinin ümumi qiymətləndirilməsi;
3. bank aktivlərinin likvidliyinin qiymətləndirilməsi;
4. riskli əqdlərin payının qiymətləndirilməsi;
5. fiziki və hüquqi şəxslərlə aparılan əməliyyatların keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi.

Bank fəaliyyəti mübadilə sahəsi ilə sıx bağlıdır və bank əmtəələrlə deyil, pullarla “ticarət edir”. O, cəlb edilmiş pul vəsaitlərini iqtisadi agentlərin monetar maraqlarına uyğun şəkildə bölüşdürür. Buna görə də, onun dayanıqlılığını məhz pul dövriyyəsinin göstəriciləri, bank məhsullarının yaradılması və yayılması və bank xidmətlərinin göstərilməsi əsasında qiymətləndirmək olar. Bank fəaliyyətinin dayanıqlılığı makrosəviyyədə nağd pulun dövriyyəyə buraxılması prosesində, cəmlənmiş resursların nağd və nağdsız formada yenidən bölüşdürülməsi zamanı özünü göstərir. Buradan belə nəticəyə gəlmək olur ki, bank fəaliyyətinin dayanıqlılığı pul sahəsinin, pul dövriyyəsinin və kreditin, pul formasında təqdim edilən digər bank xidmətlərinin inkişafının dayanıqlılığından qaynaqlanır. Şübhəsiz ki, maddi istehsal sahəsi bank fəaliyyəti ilə sıx surətdə bağlıdır, lakin burada artıq fəaliyyətin özündən deyil, ona təsir göstərən faktorlardan söhbət gedəcək. Bu baxımdan, bütövlükdə bank sisteminin, o cümlədən ayrı-ayrı kommersiya banklarının dayanıqlılıq göstəriciləri yalnız pul-kredit sahəsinə deyil, həm də mal və xidmətlərin istehsalı sahəsinə yönəldilməlidir (Махмадов, 2017).

Bir çox ölkələrdə bankların maliyyə dayanıqlılığının qiymətləndirilməsi modelinin əsasını CAMELS metodologiyası təşkil edir. Maliyyə nəzarəti orqanları tərəfindən maliyyə təsisatlarının kompleks qiymətləndirilməsi üzrə əsas və həlledici metod kimi CAMELS reyting sistemi Federal ehtiyatlar sistemi və digər tənzimləyici orqanlar tərəfindən 1979-cu ilin noyabrında yaradılmış və 1996-cı ildə ona yenidən baxılmışdır. Səmərəliliyi nəzərə alınaraq CAMELS dərc edildiyi andan bu günə qədər əksər ölkələr tərəfindən qəbul edilmişdir (Ковчарбаев и др., 2020). Sistemin adı abbreviatura olaraq onu təşkil edən elementlərin baş hərflərindən əmələ gəlmişdir:

C – Kapital yetərliyi (capital adequacy) - bankın əmanətləri qorumaq və ödəmə qabiliyyətini saxlamaq üçün ehtiyac duyduğu kapitalın miqdarı;

A – Aktivlərin keyfiyyəti (asset quality) - verilmiş kreditlərə nəzarət, yüksək riskli sahələrin təhlili və problemli kreditlərin müəyyən edilməsi;

M – İdarəetmə (management) – bankda idarəetmənin keyfiyyəti, əsasını işçilərin fəaliyyətinin nəticələrinin qiymətləndirilməsi təşkil edir;

E – Mənfəət (earnings) – bankın səmərəliliyi nəzərə alınır, mənfəətin əldə olunması mənbələri öyrənilir və böyümə üçün yetərli olub-olması müəyyən edilir;

L – Likvidlik (liquidity) – müştərilər qarşısında öhdəliklər üzrə ödəmələrin icra edilməsi üçün likvidlik səviyyəsinin yetərli olması;

S – Risk həssaslığı (sensitivity to risk) – bankın faiz dərəcəsi dəyişikliyinə asılılığı.

S.M.Podik və V.İ.İqnatenko kimi müəlliflər göstərir ki, maliyyə dayanıqlılığının qiymətləndirilməsi bankın informasiya sistemi əsasında qurulan, analitik üsullar və metodlar vasitəsilə həyata keçirilən idarəetmə funksiyası kimi xarakterizə oluna bilər. Bu, maliyyə dayanıqlılığına təsir edən faktorları aşkara çıxarmağa və ölçməyə, əldə edilmiş məlumatlar əsasında idarəetmə qərarlarını əsaslandırmağa imkan verir (Подик, Игнатенко, 2016).

Banklar ictimai təşkilat olduğu və bank fəaliyyəti ictimai xarakter daşıdığı üçün bank sisteminin dayanıqlılığı həm də bankların fəaliyyətinin ictimai tələbatlara uyğunluq səviyyəsi meyarı ilə ölçülür. Aydın məsələdir ki, bu tələbatları nəzərə almayan bank cəmiyyətdə etimad itkisi ilə üzləşəcək. Bu isə zəncirvari olaraq müştəri itkisi, gəlirlərin azalması və s. bu kimi problemləri özü ilə gətirəcək.

NƏTİCƏ

Beləliklə, bu məqalə çərçivəsində aparılmış təhlilləri və irəli sürülmüş fikirləri aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar.

1. İqtisadi ədəbiyyatda bank sisteminə münasibətdə “dayanıqlılıq” anlayışı çox zaman “sabitlik”, “etibarlılıq”, “tərarlılıq” kimi kateqoriyalarla əlaqələndirilir və onlar qarşılıqlı əlaqəli şəkildə nəzərdən keçirilir, bəzən isə vəhdət halında təhlil edirlər.

2. Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyində hazırda “bank sistemi”nin legal tərfi yoxdur. Bütövlükdə isə doktrinal yanaşmalara əsaslanaraq göstərmək olar ki, bank sistemi banklardan, bank olmayan kredit təşkilatlarından və bank infrastrukturundan ibarətdir.

3. Bank sektorunun dayanıqlılığına təsir edən əsas faktorlara aşağıdakıları aid etmək olar:

- kapital adekvatlığı səviyyəsi;
- likvidlik səviyyəsinin yetərli olması;
- risklərin idarə olunması sisteminin effektivliyi;
- aktivlərin keyfiyyəti;
- problemli kreditlərin payı;
- kredit portfelinin diversifikasiyası;
- korporativ idarəetmənin keyfiyyəti;
- tənzimləmə və nəzarət mexanizmlərinin səmərəliliyi;
- makroiqtisadi sabitlik mühiti;
- maliyyə bazarlarının inkişaf səviyyəsi;

- bankların rəqəmsallaşma və texnoloji adaptasiya qabiliyyəti;
- kiber təhlükəsizlik infrastrukturu;
- xarici şoklara qarşı adaptasiya potensialı;
- kadrların peşəkarlıq səviyyəsi;
- şəffaflıq və hesabatlılıq səviyyəsi;
- qlobal geosiyasi gərginliklər və regional münaqişələr;
- qlobal iqtisadi böhranlar;
- beynəlxalq iqtisadi sanksiyalar, ticarət məhdudiyyətləri və s.

4. Bank sektorunda dayanıqlılığın təmin olunması üçün banklar:

- a) öz biznes modellərini iqtisadiyyatın rəqəmsallaşması ilə bağlı ən son tendensiyaları nəzərə almaqla yenidən nəzərdən keçirməlidirlər;
- b) idarəetmə təcrübəsini yeni dövrün tələblərinə uyğun olaraq təkmilləşdirməlidirlər;
- c) öz kapitallarının həcmi artırılmalıdır;
- ç) kreditörlərin və əmanətçilərin etimadını artırmaq üçün tədbirlər görməlidirlər;
- d) risk-menecement mexanizmlərini yaxşılaşdırmalıdır;
- e) öz kredit portfellerini diversifikasiya etməlidirlər;
- ə) yeni bank məhsullarının axtarışını və tətbiqini sürətləndirməlidirlər.

5. Bankların maliyyə dayanıqlılığını qiymətləndirmək üçün istifadə edilən göstəricilərin dairəsi ilə bağlı çoxsaylı yanaşmalar vardır. Həmin göstəricilərin struktur etibarilə müxtəlif cür qruplaşdırılması metodikaları vardır:

- mərkəzi bankların müəyyən etdiyi metodika;
- bankların özünün müəyyən etdiyi metodika;
- reyting və təhlil qurumlarının müəyyən etdiyi metodika.

Əsas göstəricilər:

- bank kapitalı;
- bank aktivləri;
- bank gəlirləri;
- likvidlik;
- rentabellik;
- bank öhdəlikləri;
- bank idarəetməsi (menecment) və s.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikası. (2023, 6 iyul). *“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə*. <https://e-qanun.az/framework/54766>
2. Azərbaycan Respublikası. (2004, 16 yanvar). *“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. <https://e-qanun.az/framework/5825>
3. Артеменко, В. Г. и Беллендир, М. В. (2009). *Финансовый анализ*. Новосибирск: Дело и Сервис.
4. Батракова, Л. Г. (2007). *Экономический анализ деятельности коммерческого банка*. Москва: Логос.
5. Бетанова, Т. В. (2020, 11–22 мая). Финансовая устойчивость банковского сектора: содержание, показатели оценки. *77-я научная конференция студентов и аспирантов Белорусского государственного университета: материалы конференции* (с. 186-190). Минск.
6. Герасимович, А. М. (2014). *Анализ банковской деятельности*. Москва: Финансы.

7. Гриванов, Р. И., и Завальный, Т. Д. (2015). Некоторые тенденции развития банковской системы Российской Федерации: особенности Приморского края. *Фундаментальные исследования*, 6 (2), 336-339.
8. Демьяненко, И. В. (2001). *Финансовая стабилизация предприятий и механизм ее обеспечения*. Минск: ИАЭ.
9. Жуков, Е. Ф. (2015). *Банковское дело. Учебник*. Люберцы: Юрайт.
10. Жукова, Е. Ф. (2016). *Банки и банковские операции*. Москва: Банки и биржи.
11. Короткова, Е. А. (2005). *Устойчивость банковской системы России и ее обеспечение* (Автореф. дис. канд. эконом. наук.). Волгоград.
12. Кошкарбаев, К. У., Бирмагамбетов, Т. Б., Каршалова, Л. М. (2020). Модель оценки финансовой устойчивости коммерческого банка. *The Journal of Economic Research & Business Administration*, 4 (134), 4-13.
13. Лаврушин, О. И. (2013). *Банковские риски. Учебник*. Москва: КНОРУС.
14. Лаврушин, О. И., и Фетисов, Г. Г. (2005). Устойчивость прежде всего. *Национальный банковский журнал*, (1), 56-60.
15. Лукашевич, В. А. (2012, 28 декабря). Устойчивость банковского сектора в условиях макроэкономической нестабильности. *Проблемы и пути социально-экономического развития: город, регион, страна, мир: III международная научно-практическая конференция* (с. 252). Санкт-Петербург: ЛГУ им. А. С. Пушкина.
16. Махмадов, О. С. (2017). Устойчивость банковской системы и принципы ее оценки. *Вестник РЭУ им. Г.В.Плеханова*, 6 (96), 80-89.
17. Мурати, А. И. (2012). *Оценка и обеспечение устойчивости банков на основе контрольных параметров их деятельности* (Автореферат дис. канд. эконом. наук.). Санкт-Петербург.
18. Подик, С. М. и Игнатенко В. И. (2016). *Банковское дело: теория и практика. Учебное пособие*. Москва: ФАДА ЛТД.
19. Садвокасова, К. Ж., Кодашева, Г. С. (2019). Оценка финансовой устойчивости банков второго уровня Республики Казахстан в условиях роста неопределённости. *Интеллект. Инновации. Инвестиции*, (1), 50-57.
20. Софронова, В. В. (2016). Финансовая устойчивость банков в условиях кризиса. *Финансы и кредит*, (20), 24-36.
21. Стоянова, Е. С. (1998). *Финансовый менеджмент: теория и практика. Учебник*. Москва: Перспектива.
22. Тарханова, Е. А. (2003). *Устойчивость коммерческих банков*. Тюмень: Вектор Бук.
23. Тимофеева, З.А. (2002). Устойчивость коммерческого банка: содержание и специфика проявления на региональном уровне. *Экономика региона: проблемы и перспективы развития. Экономические и социальные проблемы региона*, (18), - с. 43-50.
24. Хлусова, О. С. (2015). К вопросу об оценке финансовой надежности коммерческого банка и повышении его конкурентоспособности. *Кубанский государственный университет*, 4 (10), 48-54.
25. Шеремет, А. Д. и Ионова, А. Ф. (2008). *Финансы предприятий: менеджмент и анализ*. Москва: ИНФРА-М..
26. Шимова, О. С. (2010). *Устойчивое развитие. Учебное пособие*. Минск: БГЭУ.
27. Шуббар, Х. Х., и Гиринский, А. В. (2019). Содержание и принципы устойчивости банковской системы. *Вестник РУДН. Серия: Экономика*, 27 (1), 63-71.
28. Basel Committee on Banking Supervision. (2017). *Basel III: Finalising post-crisis reforms*. <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf>

29. Ferreira, C., Jenkinson, N., & Wilson, C. (2019). *IMF Working Paper. From Basel I to Basel III: Sequencing Implementation in Developing Economies*. <https://www.imf.org/Files/WPIEA2019127>
30. Committee on the Global Financial System. (2019). *Structural changes in banking after the crisis* (CGFS Papers No. 60). Bank for International Settlements. <https://www.bis.org/publ/cgfs60.pdf>